

scrie o primă sinteză despre istoria Banatului, *Contribuții la istoria Iluminismului românesc*, Timișoara, 1986 (o carte ce nu cuprinde simple "contribuții", ci chiar istoria Iluminismului bănățean!).

Autorul tratează în acest studiu raportul pe care lumea scrisă l-a stabilit cu lumea rurală. Valeriu Leu se justifică: "Banatul oferă cercetării istorice contribuții deloc neglijabile. Pe de altă parte, dimensiunile sale permit studierea fiecărei localități în parte, a fiecărui sat, a fiecărui fond, așadar o abordare exhaustivă" (p.7).

Pentru a afla care sunt etapele prin care scrisul a pătruns într-o lume preponderent analfabetă, așa cum era lumea satului bănățean în momentul cuceririi austriece, nu ne rămâne decât să citim lucrarea de față, consacrată scrisului și cărților care au vehiculat în lumea rurală. Cărțile vehiculate în acest spațiu geografico-istoric erau cărți controlate, cărți autorizate. Așadar, cercetarea statutului pe care l-au avut în sânul societății rurale, drumul lor, impactul pe care l-au avut, modul în care s-au difuzat, sensul mișcării trebuia să țină seama de realitatea geografico-istorică și să urmeze diferențiat cele două instituții principale: biserica și școala. Satul român din Banat a avut opțiuni proprii, neimpuse oficial. Cărțile populare se încadrează în aceste opțiuni ca și cărțile programului național de luminare. Cartea se adresa în special unui număr mare de potențiali cititori. Sub aspect economic, cartea devine o marfă ca oricare alta. Proprietarii cărților, în special a celor populare, erau de cele mai multe ori și copiiști. Cărțile incluse programului național de luminare erau răspândite în cadrul bisericilor și a școlilor. Atunci când Banatul era zdruncinat de un destin adeseori dramatic, satul a păstrat și a conservat, cu o surprinzătoare voință, dovezile lor culturale.

LARISA MATEI

Universitatea "1 Decembrie 1918"

Alba Iulia

Lucian Boia, *Sfârșitul lumii. O istorie fără sfârșit*, traducere din franceză de Walter Fotescu, București, Ed. Humanitas, 1999, 266 p.+[1f].

Doctor în istorie, profesor titular la Universitatea din București, Lucian Boia este un istoric al imaginarului, fondator și director al Centrului de Istorie a Imaginarului înființat în 1993 în cadrul Universității din București. A cercetat istoriografia universală și românească, mișcarea națională a românilor din Transilvania și istoria imaginarului. Ca istoric al acestui din urmă gen, este fondatorul unei noi direcții în cercetarea istorică românească militând pentru demitizarea istoriei. Dintre lucrările mai importante amintim: *Evoluția istoriografiei românești* (1976); *Mari istorici ai lumii* (1978); *L'exploration imaginaire de l'espace* (1987); *La fin du monde. Une histoire sans fin* (1989); *Jocul cu trecutul. Istoria între adevăr și ficțiune* (1998).

În cartea *Sfârșitul lumii. O istorie fără sfârșit*, Lucian Boia oferă un demers pentru demitizarea istoriei, subiectul pe care îl abordează, sfârșitul lumii, fiind unul dintre pilonii de bază al multor mitologii și preocupând în egală măsură și societate contemporană (să nu uităm că anul 2000 bate la ușă, iar odată cu el, nu pentru puțini, și sfârșitul, așadar "timpul e aproape" și ne obligă la pregătiri).

Precedată de o scurtă *Introducere* (p.7-9), în care autorul se oprește asupra esenței imaginarului sfârșitului - posibilitatea realizării lui e foarte mare, dar de la posibilitate până la realitate e, de multe ori, o prăpastie de netrecut - cartea este structurată în opt capitole, cuprinzând o scurtă istorie a sfârșiturilor imaginate de societatea umană.

În istoria imaginarului, sfârșitul lumii nu e deloc o problemă nouă. Multe sfârșituri ale lumii au avut loc deja și altele noi se pare că vor urma. Norocul nostru e însă că niciodată acest sfârșit nu e complet lăsând posibilitatea unui nou început, de fiecare dată. E și firesc: orice lucru învechit trebuie schimbat. Mecanismul care declanșează întreaga mașinărie e destul de simplu în esență: când toți sau aproape toți simt că lucrurile nu mai pot continua așa, se apelează în imaginar la un sfârșit. Sfârșitul unei anumite ordini, unei anumite civilizații e perceput ca sfârșitul lumii. Un ciclu se încheie pentru a lăsa loc altuia.

Deși în literatura universală de specialitate problema sfârșitului cunoaște o vastă abordare, în

cercetarea istorică românească problema a rămas, cu excepția unor aspecte - și anume sfârșitul lumii în mituri și religii la Mircea Eliade - aproape nediscuțată. În acest sens, lucrarea lui Lucian Boia face începutul unei noi direcții de cercetare în România.

Noutatea tezei susținută constă în aceea că problema sfârșitului lumii nu e decât rodul imaginarului unei societăți care, nemulțumită la un moment dat de ea însăși, se autodistruge imaginar, dar întotdeauna lasă posibilitatea unui nou început. Concepția aceasta a eternei reînnoiri e baza tuturor sfârșiturilor, adaptate apoi caracterului fiecărei civilizații; dar întotdeauna sfârșitul unei civilizații se confundă cu sfârșitul lumii.

În acest sens este ilustrativ capitolul al II-lea, *Agonia Imperiului* (p.33-56), care tratează despre roadele imaginarului ca efecte ale unei civilizații ajunsă la culme și care se clatină și intră în declin: Imperiul roman. Sfârșitul acestei mari civilizații - și în concepția vremii era inevitabil ca el să se producă - semnifică sfârșitul lumii, fie el și urmat de un nou început. Ajunsă pe culmi, Roma se sperie parcă de propriul drum străbătut și își simte aproape prăbușirea.

Perioadele de criză acutizează sentimentul prăbușirii. Chiar și istoricii vremii privesc cu pesimism viitorul. Orice semn cosmic sau cataclism nu face decât să întărească sentimentul de temere. Oamenii au devenit răi și zeii îi pedepsesc.

Totuși, alături de sfârșit își face loc și ideea progresului, fie el și indefinit: "Generația vremurilor care vor veni vor ști o seamă de lucruri necunoscute nouă" spunea Seneca; totuși, el se arată neîncrezător în realizare acestui lucru. Imperiul îmbătrânise și se îndrepta sigur spre moarte. Creștinismul, care intră și el în scenă acum, nu va face decât să intensifice așteptarea sfârșitului până la a deveni o obsesie. Avându-și originea în Orient, creștinismul impune o nouă formulă a sfârșitului. Milenarismul - împărăția mesianică de o mie de ani pe pământ - nu reprezintă, însă, decât tot o reînnoire la vârsta de aur.

Spațiul cultural-religios al evreilor, unde apare și creștinismul, constituia un mediu predilect pentru înflorirea teoriilor eshatologice. Așupriți, evreii aveau toate motivele să termine cu o lume nedreaptă pentru ei. Totul trebuia să se sfârșească pentru a renaște - nu știm de ce - tot în Palestina.

Anunțată în Evanghelii, teoria creștină a sfârșitului se cristalizează în *Apocalipsă*. Ea face loc la două sfârșituri. Cataclisme și încercări cumplite precedă sfârșitul. Se lasă impresia unui sfârșit apropiat, dar care totuși e mereu amânat. În loc să clarifice problema, *Apocalipsa* o face și mai confuză. Fiecare dezastru abătut asupra Imperiului era identificat cu ceasul de pe urmă. Dar, obsedată de problema sfârșitului lumii, oamenii nu mai sesizează sfârșitul Imperiului; cu toate că Imperiul dispăre, ficțiunea sa rămâne.

Problema sfârșitului nu mai obsedează atâta timp cât lumea nu mai avea nevoie de el. Se face astfel loc unei anumite continuități în istorie. Biserica, din persecutată devine stăpânitoare a lumii, iar sfârșitul imediat nu-și mai are locul.

Sfârșitul imperiului roman, al Antichității a dus pentru prima oară la generalizarea unui sfârșit apropiat. Clasicismul antic caracterizat de rațiune face loc unei ascensiuni a iraționalului. Vinovată de aceasta e frica oamenilor, într-o lume instabilă. Antidotul fricii e căutat întotdeauna în fantastic. Amploarea fenomenului nu poate fi totuși explicată doar de crizele materiale, ci aceste sunt însoțite și de o criză a spiritului.

Dar alături de frica și de temerile oamenilor este prezentă însă și speranța. Realității inacceptabile oamenii îi opun, fie și în imaginar, o certitudine, un punct de sprijin.

"Sfârșitul unei lumi, sfârșitul lumii, granița care desparte acești doi termeni este extrem de vagă și pe care o putem trece fără să ne dăm seama. Este lecția oferită de sfârșitul Antichității. Ea ne ajută să construim o tipologie a sfârșiturilor lumii și aceasta *mutatis mutandis*, se poate aplica marilor perioade care, bulversând structurile și oamenii, au schimbat cursul istoriei" (p.50).

Aceasta este concluzia lui Lucian Boia cu privire la "sfârșiturile lumii", la care la sfârșitul lecturii conchidem și noi.